

MARIA CZEPIŁ

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin

Spuścizna pedagogiczna Janusza Korczaka i jej recepcja na Ukrainie: historiografia problemu

Zarówno Ukraina, jak i Polska wprowadzają w życie szereg reform dotyczących opieki nad dziećmi sierocymi, dziećmi pozbawionymi opieki naturalnej rodziny biologicznej oraz rodzin zastępczych, dostrzegają bowiem potrzebę poprawy przepisów odnoszących się do systemu opieki. Wszystkie te zabiegi mogą przyczynić się do poprawy warunków w zakresie systemu wychowawczego jak i usunięcia lub zniwelowania skutków błędów wychowawczych. Z jednej strony zatem tworzone są nowe możliwości rozwoju osobowości dziecka i wzrostu jego kreatywności, jego wolności w wielu sferach życia społecznego, z drugiej powstają jednak określone zagrożenia związane z funkcjonowaniem zarówno dzieci, jak i ich rodzin.

Najostrzej i najbardziej wyraziście zaznaczyła się potrzeba opieki społecznej nad dziećmi i młodzieżą w warunkach stanów przejściowych pod względem społeczno-politycznym i społeczno-gospodarczym, które dały o sobie znać w Polsce i na Ukrainie w pierwszej połowie XX wieku. Okres ten charakteryzowało pojawienie się zróżnicowanych koncepcji wychowania dzieci sierocych, poszukiwanie oraz doskonalenie rozmaitych form opieki, systemów opiekuńczo-wychowawczych, które miały się opierać na diagnozie i podmiotowym podejściu do dziecka, usuwaniu niedoskonałości instytucjonalnego wychowania dzieci, kształtowaniu środowiska wychowawczego oraz doskonaleniu metod nauczania i wychowania.

W tym kontekście ukierunkowana humanistycznie koncepcja pedagogiczna Janusza Korczaka podkreśla ogromne znaczenie opieki nad dzieckiem, zaspokojenia jego najważniejszych fizycznych oraz psychicznych potrzeb, ochrony zdrowia i dobrego samopoczucia, dbałości o pełne możliwości jego samorealizacji i samodoskonalenia. Podejmowanie owych problemów stanowiło przedmiot za-

interesowania poznawczego autorów prac teoretycznych oddających należyty hołd praktycznej działalności pedagogiczno- opiekuńczej prowadzonej przez Janusza Korczaka. Opracowany przezeń całościowy i zarazem unikatowy system pedagogiczny zwrócił uwagę pedagogów i badaczy wielu krajów, w tym także badaczy i pedagogów ukraińskich. Zwłaszcza w latach ostatnich zainteresowanie jego dokonaniem wyrazili w swoich pracach tacy badacze ukraińscy, jak: T. Zawgorodnja, W. Krawiec, M. Lewkiwskij, N. Nyczkało, B. Stuparyk, O. Suchomlińska oraz wielu innych, reprezentujący środowisko historyczno-oświatowe Ukrainy i sięgający do dorobku pedagogiki polskiej pierwszej połowy XX stulecia.

Prezentacja i ocena twórczego dorobku Janusza Korczaka na Ukrainie w poszczególnych okresach historycznych posiada zróżnicowaną intensywność – od wyrazów uznania do poszukiwania możliwości wprowadzania jego idei i wskazań do praktyki opiekuńczej. Analiza tegoż dorobku, a także próby jego syntezy podejmowane przez badaczy ukraińskich stwarzają możliwość wydzielenia etapów intensywności jego oddziaływania, zakresu wpływów oraz ukazania specyfiki wspomnianych zainteresowań poznawczych. Dorobek ten daje się podzielić na cztery podstawowe okresy:

1) 1908–1924 – okres zapoznawania się ukraińskiej społeczności z działalnością Janusza Korczaka oraz pierwsze wydanie jego utworów i początki ich recepcji na Ukrainie;

2) 1925–1965 – okres przemilczania dorobku pedagogicznego Janusza Korczaka na Ukrainie;

3) 1966–1988 – okres ponownego analizowania i popularyzowania dorobku życiowego i twórczego Janusza Korczaka, pojawienie się wielu publikacji na łamach radzieckich czasopism na temat życia oraz humanistycznej pedagogiki polskiego pedagoga;

4) 1988/1989 aż do chwili obecnej – okres wnikliwego poznawania dorobku Korczaka oraz pedagogicznej i naukowej analizy treści jego spuścizny przez ukraińskich badaczy i publicystów.

Janusz Korczak i Ukraina w latach 1908–1924

Przestudiowanie bibliografii pozwala na stwierdzenie, iż ów okres nie należy do dostatecznie głęboko i wnikliwie przebadanych przez uczonych ukraińskich, głównie z powodu niedostatku źródeł archiwalnych, natomiast były to lata niezwykle ważne i istotne dla kreowania i rozwoju ukraińskiej myśli pedagogicznej, w tym także pedagogiki humanistycznej.

Pierwsze spotkanie z Januszem Korczakiem jako pisarzem na ziemiach ukraińskich nastąpiło poprzez jego utwory. Współczesna badaczka S. Denysiuk podkreśla, że w 1908 r. czasopismo „Kijowska Iskra” wydrukowało jego opowiadanie

pod tytułem *Slużąca domowa* oraz inne – *Niewinna istota*. Z kolei w 1909 r. ukazał się przekład dramatu Korczaka pod tytułem *Ślepota*, a przed wybuchem pierwszej wojny światowej opublikowano tom opowiadań w serii Kieszonkowa Biblioteka Humorystyczna „Satyrykon”. W ciągu 1910 r. gazety kijowskie, almanachy oraz czasopisma drukowały rosyjskie tłumaczenia utworów Janusza Korczaka. W roku 1915 opublikowano w języku rosyjskim, a w 1918 r. wznowiono powieść *Chwała*.

W 1914 r. Janusza Korczaka jako lekarza zmobilizowano do armii austro-węgierskiej. W okresie pierwszej wojny światowej jako lekarz wojskowy przebył on drogę z Prus Wschodnich do Tarnopola¹. Jako ordynator dywizyjnego lazaretu polowego w miasteczku Głębocek w województwie tarnopolskim Korczak w roku 1915 otrzymał 3-dniową przepustkę na okres Bożego Narodzenia. Nie mogąc udać się do Warszawy do swego Domu Sierot, pojechał do Kijowa, ażeby tam nawiązać kontakt z polskimi pracownikami zakładów opiekuńczo-wychowawczych².

Nadmienić należy, iż w latach pierwszej wojny światowej w Kijowie uchodzący polscy tworzyli środowisko liczące niemal 100 tys. osób³. Polacy zorganizowali własne instytucje dydaktyczno-wychowawcze, społeczne stowarzyszenia kulturalne, wydawali polskie dzienniki i czasopisma. Jak stwierdza M. Petrowski, tematyka poruszana w ówczesnej prasie polskiej wychodzącej w Kijowie wyraźnie dzieliła się na dwa wątki: odbudowy niepodległości Polski oraz wychowania dorastającego pokolenia. Nurt pedagogiczny owych publikacji występował we wszystkich polskich gazetach i periodykach. Nawet na łamach biuletynów medycznych pisano o potrzebie nowego wychowania, podkreślając konieczność zintegrowania wiedzy medycznej oraz pedagogicznej⁴.

Pobyty Janusza Korczaka na Ukrainie podczas tych trzech lat jest bardzo słabo znany, przede wszystkim z powodu braku źródeł pisanych i dokumentów. Jednakże badacze jego dorobku i poczyniń potwierdzają, iż podczas pierwszego pobytu w Kijowie w 1915 r. odwiedzał on lokal schroniska dla chłopców Maryny Falskiej, położony przy ulicy Bohowutiwskiej. Podczas pobytu Korczaka w owym zakładzie wprowadzono samorząd posiadający funkcje prawne i sądowe, stworzono ponadto podstawy do wydawania rękopiśmiennego organu społeczności wychowanków pod nazwą „Gazetka”. Współpraca Janusza Korczaka z Maryną Falską trwała aż do ponownego wyjazdu Korczaka na front. Jeszcze stamtąd wysłał on swoje artykuły do „Gazetki”⁵.

¹ С. Денисюк, *Я.Корчак і українська педагогіка*, „Шлях освіти” 2000, nr 1, s. 44–48.

² M. Falkowska, *Kalendarz życia, działalności i twórczości Janusza Korczaka*, Warszawa 1989, s. 163.

³ М. Петровский, *Городы и миры: Киевские очерки*, Kijów 1990, s. 197.

⁴ Tamże, s. 197–198.

⁵ Tamże, s. 204; M. Falkowska, dz.cyt., s. 162.

Jest mi niezmiernie miło podkreślić, że to na Ukrainie Korczak napisał swój traktat pedagogiczny pod tytułem *Jak kochać dziecko*. Pracę tę polski pedagog pisał na froncie. „Bywało, że na postojach, pod sosną na jakimś pieńku, podczas kilkugodzinnych odpoczynków”⁶ – wspominał potem Janusz Korczak.

W tym samym czasie pedagog zabrał z tarnopolskiego przytułku do frontowego szpitala chłopczyka ogromnie wynędzniałego fizycznie i intelektualnie zaniedbanego. W ciągu kilku tygodni Janusz Korczak uczył go stolarstwa i prowadził obserwację dziecka⁷. Prowadzone wówczas notatki stanowiły później podstawę czwartego rozdziału książki *Momenty wychowania – Stefan*, zatytułowanego imieniem chłopca.

W roku 1917 Wszecchrosyjski Związek Ziemiński zwrócił się do Henryka Goldszmita, który wraz ze swoim pułkiem przybył do Kijowa, proponując mu stanowisko lekarza pediatri. W ten sposób rozpoczął on pracę w przytułkach dziecięcych pod Kijowem. Prezentowały one obraz nędzy i rozpacz. Tak pisał w liście do znajomej dziewczynki Chadaski w 1942 r., wspominając tamte lata:

Wojna, rewolucja, choroby, surowa rosyjska zima. Powierzono mi cztery internaty dzieci zabranych z frontu od wysiedleńców. Mieściliśmy się w chatach i daczach pod Kijowem. Mój dzień pracy liczył 16 godzin... Dzieci były głodne. Niczego, oprócz suszonej ryby, nie było; drzewo kradliśmy z chłopcami w lesie. Leśniczy strzelał do nas śrutem jak do wron; ciągle burżuazyjny leśnik, już w komunistycznym lesie...⁸.

Pojąwszy bezsilność swoich wysiłków i starań zmierzających do poprawy doli dzieci, po półrocznych usiłowaniach Janusz Korczak zakończył pracę w przytułkach. W 1933 r. o tym doświadczeniu tak napisał w ankiecie:

Kijów. Chaos. Wczoraj bolszewicy, dziś Ukraińcy – i jeszcze carska Rosja. W tamtym pamiętnym czasie byłem lekarzem w trzech sierocych przytułkach pod Kijowem. Jakimi naiwnymi wydają się dziś moje zabiegi, ażeby nastąpił porządek, był plan i uczucia ludzkie – szczeble zdrowego stanu, a nie jedynie dobrej woli i chęci ratowania dzieci. Pojąć nie mogłem, dlaczego tak jest⁹.

Z czasem Korczak wynajął pokój w piwnicznym pomieszczeniu przy ulicy Instytuckiej i kontynuował pracę nad książką *Jak kochać dziecko*. W tym samym okresie przygotowywał wspomnienia z wojny, pisane prawdopodobnie w oparciu o gorące jeszcze jej ślady.

W czasie pobytu w Kijowie Korczak przyjął propozycję Wacławy Peretiatkiewicz, by objąć posadę psychologa w dziecięcym zakładzie pracującym w sys-

⁶ J. Korczak, *Pamiętnik. Listy*, [w:] tenże, *Dzieła*, t. 14, Warszawa 1999, s. 53.

⁷ M. Falkowska, dz.cyt., s. 165.

⁸ *Janusz Korczak w getcie. Nowe źródła*, Warszawa 1992, s. 67.

⁹ M. Falkowska, dz.cyt., s. 165.

temie Marii Montessori. W ciągu kilku tygodni polski lekarz obserwował dzieci, prowadził notatki psychologiczne oraz eksperymenty. Na podstawie zgromadzonego materiału badawczego z tego zakładu powstał rozdział *Helcia* w książce *Momenty wychowania*¹⁰.

W roku 1918 Janusz Korczak powrócił do Warszawy z niemal zakończonym rękopisem traktatu pedagogicznego *Jak kochać dziecko* oraz z bogatymi notatkami z badań własnych nad dzieckiem. W 1920 r. w Warszawie książka *Jak kochać dziecko* ujrzała światło dzienne, a składała się z takich rozdziałów, jak: *Dziecko w rodzinie*, *Internat*, *Kolonie letnie*, *Dom sierot*.

W dobie Ukrainy Radzieckiej popularyzacja poglądów i doświadczeń pedagogicznych Janusza Korczaka zależna była od politycznej ideologii Związku Radzieckiego. Większym zainteresowaniem ukraińskich pedagogów cieszył się dorobek Janusza Korczaka w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej w latach reformowania ukraińskiego systemu oświaty i wychowania w latach 20. ubiegłego stulecia, kiedy szczególnej ostrości nabrały kwestie dzieci bezdomnych. Trudno się zatem dziwić, iż w 1922 r. w języku rosyjskim opublikowano jeden z rozdziałów traktatu *Jak kochać dziecko*. W przedmowie Nadieżda Krupska wysoko oceniła poglądy pedagogiczne oraz działalność praktyczną Janusza Korczaka. Autorka podkreśliła, że jego książka „skłania do zastanowienia nad bogatymi problemami, skłania do refleksji nad złożonością zjawisk związanych z życiem domów dziecka, do wnikliwszego spojrzenia na dziecięcą psychikę tych wychowanków, którzy w nich zamieszkują”¹¹. Jednocześnie wszakże N. Krupska oskarżyła Janusza Korczaka o nieokreśloną postawę polityczną i o to, iż nie powiązał problematyki wychowania z rewolucyjnym zmianami Polski burżuazyjnej. Dla niej zatem był on „bardziej psychologiem beletrystą niż pedagogiem”, którego „problemy pedagogiczne mało interesują”, a obchodzą „bardziej dziecięce przeżycia”¹².

Określenie Janusza Korczaka jako burżuazyjnego pedagoga, którego poglądy nie odpowiadały obowiązującym w ówczesnym państwie ideałom, stało się przyczyną tego, iż jego okrojone utwory literackie z wielkimi skrótami były powielane i drukowane po rosyjsku także w okresie powojennym. Czasami w periodykach można było napotkać artykuły o jego heroicznej śmierci, połączone z niezwykle powierzchownymi ocenami spuścizny pedagogicznej. Tak też w roku 1924 w języku rosyjskim wydano książkę J. Korczaka *Król Maciuś Pierwszy*.

¹⁰ Tamże, s. 166.

¹¹ Н.Крупская, *Предисловие к книге Януша Корчака „Как любить детей (Интернат)”*, [w:] *таж, Педагогические сочинения*, t. 10, Moskwa 1962, s. 108.

¹² Tamże, s. 114.

Spuścizna pedagogiczna Janusza Korczaka i jej obecność na Ukrainie w latach 1925–1964

Badania twórczości Janusza Korczaka na Ukrainie w latach 1925-1965 prowadzono ze zróżnicowaną intensywnością. W następnym wyodrębnionym okresie charakterystyczne było przemilczanie dorobku pedagogicznego Janusza Korczaka zarówno na Ukrainie, jak i w całym Związku Radzieckim. Po drugiej wojnie światowej istniała bowiem bariera ideologiczna, która odgradzała wielkiego pedagoga oraz jego głębokie pojmowanie spraw dziecka od pozorów miłości i szacunku wobec dziecka w szkole radzieckiej. Badań w języku ukraińskim spuścizny polskiego pedagoga nie udało się odnaleźć. Dopiero od lat 60. ubiegłego wieku zainteresowanie postacią Korczaka zaczęło wzrastać.

Trzeci okres recepcji twórczości Janusza Korczaka na Ukrainie (1965–1988)

Lata 1965–1988 to okres badania oraz popularyzacji twórczego dorobku polskiego pedagoga, pojawienia się licznych artykułów na łamach czasopism radzieckich, dotyczących życia i pedagogiki humanistycznej Janusza Korczaka. Krótki opis drogi życiowej Janusza Korczaka wraz z analizą jego spuścizny pedagogicznej zawarli w swoich artykułach opublikowanych w roku 1965 i w roku 1978 M. Niżynskij¹³ oraz O. Proskura¹⁴. Ogólne i bardzo krótkie wiadomości na temat pedagogicznej działalności Korczaka pojawiały się na Ukrainie jako części składowej ZSRR, przede wszystkim w rosyjskich wydawnictwach ukazujących się w Moskwie i Petersburgu.

W roku 1976 kijowskie wydawnictwo „Szkoła Radziecka” upowszechniło w języku ukraińskim i ze skrótami pierwszą część traktatu *Jak kochać dziecko* pod tytułem *Dziecko i rodzina*¹⁵.

Publikacje autorów ukraińskich ukazywały się w moskiewskich czasopiśmie pedagogicznych. W roku 1978 z okazji setnej rocznicy urodzin pedagoga opublikowane zostały artykuły O. Rubenczyk¹⁶ oraz M. Szabajewej¹⁷. Autorzy zapoznawali czytelników z dokonaniem Janusza Korczaka, charakteryzowali jego spuściznę literacką oraz działalność pedagogiczną.

¹³ M. Ніжинський, *Він учив любити дітей*, „Радянська школа” 1965, nr 5, s. 32–33.

¹⁴ O. Прокура, *В ім'я великої любові*, „Дошкільне виховання” 1978, nr 7, s. 11–12.

¹⁵ Я. Корчак, *Як любити дітей*, Київ 1976, ss. 160.

¹⁶ E. Рубенчик, *Жизнь, отданная детям*, „Воспитание школьников” 1978, nr 4, s. 23–24.

¹⁷ M. Шабаяева, *Януш Корчак и его педагогическая теория*, „Народное образование” 1978, nr 1, s. 84-86.

Pierwsza próba analizy porównawczej spuścizny Janusza Korczaka i W.O. Suchomlińskiego została przeprowadzona dopiero przez nauczyciela-metodyka ze Żdanowa P. Mazura w artykule *Serca oddane dzieciom*, opublikowanym w czasopiśmie „Szkoła Podstawowa” w roku 1978. Autor dostrzegł podobieństwo poglądów obydwu pedagogów, opierając się na odniesieniach W. Suchomlińskiego do opracowań Janusza Korczaka¹⁸.

Na łamach pisma pedagogicznego został wydrukowany także artykuł inspektora szkolnego R. Antoniuka pod tytułem *Wzór do naśladowania*, w którym mowa była o znaczącym wpływie humanistycznych idei J. Korczaka na kształtowanie i rozwój własnych poglądów autora artykułu. Owo pedagogiczne doświadczenie sprzyjało poszukiwaniu przez nauczyciela osobistych dróg i form skutecznej pracy z dziećmi. Pod wpływem refleksji polskiego pedagoga i odpowiednio do możliwości dziecięcej duszy „zaczął on doceniać znaczenie emocjonalnej strony lekcji i zabiegów pozaklasowych oraz zorientował się, iż sprzyjało to rozwojowi zainteresowań uczniów oraz ich uzdolnień”¹⁹.

Według autora humanistycznie zorientowana spuścizna pedagogiczna Janusza Korczaka „uczy inaczej patrzeć na świat, zachęca do zastanowienia nad własną pracą i na zawsze pozostawia ślad w naszej świadomości”²⁰.

Niemal wszystkie artykuły przekazywały najważniejsze poglądy Janusza Korczaka na wychowanie dzieci i krótko zapoznawały z treściami najważniejszych jego prac.

W dorobku nauki ukraińskiej można wyróżnić publikacje Wasyla Suchomlińskiego, w których wspomina on Janusza Korczaka oraz jego podstawowe koncepcje pedagogiczne. W. Suchomliński znakomicie znał pedagoga i czytał jego prace zarówno w przekładach, jak i w oryginale. Dowodzi tego zgromadzenie najważniejszych jego prac pedagogicznych w prywatnej bibliotece w Pawłyszcu, a także zapoznanie uczniów z odpowiednimi utworami w czasie „godzin czytania ulubionej książki”. W specjalnej szafie „pokoju do czytania” pośród książek o wybitnych ludziach znajdowały się również książki J. Korczaka²¹.

W. Suchomliński nazywał go „mądrym polskim pedagogiem”, „człowiekiem niezwyklego moralnego piękna”, podzielał najważniejsze jego oceny i rekomendacje pedagogiczne. O zainteresowaniu W. Suchomlińskiego pracami Korczaka świadczy wielokrotne powoływanie się na jego opinie w takich pracach, jak *Metodyka wychowania kolektywu*, *Serca oddaję dzieciom*, *Rozmowa z młodym dyrektorem*, czy w artykułach *Zależy to tylko od nas samych*, *Jak kochać dzieci*. W swojej książce *Serca oddaję dzieciom* W. Suchomliński pisał:

¹⁸ П.Мазур, *Сердца, отданные детям. Януш Корчак и В.А.Сухомлинский*, „Начальная школа” 1978, nr 9, s. 80-82.

¹⁹ Р.Антонюк, *Взирець для наслідування*, „Радянська освіта” 1978, 22 ліпса.

²⁰ Тамże.

²¹ В.Сухомлинський, *Вибрані твори*, т. 5, Кіїв 1977, s. 264.

Życie Janusza Korczaka i jego czyn dowodzący ogromnej siły moralnej i czystości stały się dla mnie natchnieniem. Zrozumiałem: ażeby zostać skutecznym wychowawcą dzieci, należy oddać im swoje serce²².

Obaj pedagodzy należą do tego samego kierunku pedagogiki humanistycznej – „pedagogiki serca”. Janusz Korczak pracował w placówkach typu internatowego, w których realizował wychowanie humanistyczne, tworząc warunki pełnego rozwoju twórczych sił każdego dziecka. Szkoła W. Suchomlińskiego – wiejska ogólnokształcąca szkoła średnia była zorientowana na idee humanizmu, człowieczeństwa, szacunku do dzieci, zapewnienie warunków indywidualnego i twórczego rozwoju osobowości w toku współpracy. Nie idealizując dziecka, nie przypisując mu jakichkolwiek niezwykłych właściwości, skuteczny pedagog nie może nie brać pod uwagę, iż dziecięce pojmowanie świata, dziecięca emocjonalna i moralna reakcja na otaczającą rzeczywistość odznaczają się własną specyfiką, jasnością i bezpośredniością.

Idee J. Korczaka, jego poglądy na dziecko oraz stosowane przez niego metody wychowania w znacznym zakresie wpłynęły na formowanie się humanistyczno-pedagogicznych przekonań W. Suchomlińskiego. Mimo iż obaj żyli i pracowali w odmiennym czasie oraz w różnych warunkach społecznych i tradycjach narodowych, w ich poglądach pedagogicznych dostrzegamy wiele wspólnych myśli. Odnosi się to przede wszystkim do duszy dziecka i swoistego dziecięcego świata. Janusza Korczaka i Wasyla Suchomlińskiego łączyły miłość, szacunek i zaufanie okazywane dzieciom. „Nie można bowiem poznać dziecka, nie kochając go” – to właśnie stanowiło fundament systemów pedagogicznych zarówno polskiego, jak i ukraińskiego pedagoga²³.

W swojej pracy pod tytułem *Metodyka wychowania kolektywu* W. Suchomliński, odwołując się do dzieła Janusza Korczaka *Prawo dziecka do szacunku*, analizował zagadnienie stosunku człowieka do dobra i zła, jego moralną, emocjonalną i estetyczną wrażliwość, czyli pisał o tym, co „Janusz Korczak nazywał poznawanie sercem”²⁴.

Z kolei w innej pracy, zatytułowanej *Rozmowa z młodym dyrektorem szkoły*, W. Suchomliński odwoływał się do jednego z najpiękniejszych utworów Janusza Korczaka *Kiedy znowu będą mały* i kreślił przekonanie o tym, iż „człowiek, którego wychowujemy, powinien odczuwać smutek innego człowieka, pociąg do rozmowy ze swym rówieśnikiem, przynosząc mu radość i w tym znajdować radość dla samego siebie”²⁵.

²² Tamże, t. 3, *Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина...*, s. 14.

²³ Tamże, t. 5, s. 292.

²⁴ Tamże, t. 1. *Проблеми виховання всебічного розвинутої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу*, dz. cyt., s.580.

²⁵ Tamże, t. 4. *Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором*, s.546.

W artykule pod tytułem *Zależy to tylko od nas* W. Suchomliński, odwołując się do pracy Korczaka *Jak kochać dziecko*, w poszukiwaniu urzeczywistnienia tych lub innych założeń metodycznych podkreślał:

Jak nie brać pod uwagę słów mądrego polskiego pedagoga Janusza Korczaka ... Kazać komuś dać ci gotową myśl – to jest to samo, jakby jedna kobieta powierzyła urodzenie własnego dziecka innej. Są myśli, które samemu należy urodzić w mękach i one są najcenniejsze. Kiedy zechcecie być skutecznymi mistrzami, nie oczekujcie, żeby ktoś urodził wam wasze dziecko. Najpiękniejsza i najskuteczniejsza będzie metoda zrodzona przez wasz rozum i waszą żywą myśl²⁶.

W. Suchomliński odwoływał się także do prac Korczaka, w których podejmowany był problem oceniania szkolnego. Jeżeli uczeń klasy pierwszej otrzymuje dwójkę to

[...] on nie rozumie dlaczego i początkowo nie odczuwa nawet goryczy i niepokoju. Jest po prostu oszołomiony. „W zamyśleniu zatrzymuje się czasem rozumne dziecko pod wpływem agresji zjadliwej, siwowłosej głupoty” – pisał Janusz Korczak. „Szanujcie dziecienną niewiedzę” – te słowa polskiego pedagoga zapamiętałem na całe życie

– tak napisał ukraiński pedagog w swej pracy pod tytułem *Serce oddaje dzieciom*²⁷.

Badacze ukraińscy podkreślają współbrzmienie idei Janusza Korczaka i Wasyła Suchomlińskiego w zakresie problemów teorii i praktyki wychowania: dziecko obowiązkowo powinno przeżywać radość z pokonywania trudności, osiągnięcia sukcesów – tryumf i szczęście niezależności. Oddali oni swoje serca dzieciom i poświęcili własne życie służbie dzieciennym trwogom, problemom oraz radościom.

Analizując twórczą spuściznę Janusza Korczaka, także S. Denysiuk ukazała podobieństwo idei pedagogicznych J. Korczaka i W. Suchomlińskiego. Uczyniła to zarówno w treści dysertacji, jak i w jednym z artykułów pod tytułem *Janusz Korczak a pedagogika ukraińska*. Badaczka podkreśliła, że J. Korczaka i W. Suchomlińskiego łączy

[...] miłość i ustawiczne poszanowanie dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, głęboka znajomość tajemnic świata dziecięcego, wszystkich sekretów rozwoju osobowości człowieka od momentu jego narodzin²⁸.

Na daleko idącą wspólność poglądów obydwu pedagogów zwracali uwagę K. Grigoriew i W. Chandros:

²⁶ Tamże, t. 5, s. 287–288.

²⁷ Tamże, t. 3, *Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина*, s. 78.

²⁸ С. Денисюк, dz. cyt., s. 47.

Zarówno u J. Korczaka, jak i W. Suchomlińskiego znajduje się bardzo wiele wspólnego: i stała troska niemająca nic wspólnego z pobłażliwością, jak sądzi większość dorosłych ludzi zniżając się do świata dziecięcego, nie zaś wznosząc się do poziomu dziecka, a także umiejętność patrzenia na siebie oczyma – w zależności od sytuacji – dziecięcymi, nastolatka i młodego chłopaka; i ogromna wiara w małego człowieka i obywatela – wiara i zaufanie; i – na koniec – drocenne połączenie pedagoga praktyka z pedagogiem badaczem, uczonym i pisarzem²⁹.

Warto podkreślić, iż niemal we wszystkich publikacjach autorzy akcentują podobieństwo idei i poglądów tych pedagogów. Wszakże akceptując humanistyczne poglądy Korczaka W. Suchomliński nadawał im swoiste zabarwienie społeczne, po swojemu też wprowadzał je do praktyki pedagogicznej, wykorzystując własną metodę wychowawczą.

Polityczna ideowość oświaty okresu radzieckiego nie stwarzała pedagogom ukraińskim możliwości pełnego przyjmowania twórczości Janusza Korczaka. Za niebezpieczne uważano otwarte omawianie idei humanistycznej „pedagogiki serca”, stworzonej przez polskiego pedagoga. Dlatego dla współczesnych pozostaje ważne odnalezienie owych ziaren pedagogiki Korczaka, które zdobyły sobie szanse rozwoju w ukraińskiej myśli pedagogicznej.

Recepcja twórczości Janusza Korczaka w niepodległej Ukrainie

Historiografia badań bazy źródłowej pozwala dostrzec, iż czwarty okres (1988/1989 – do chwili obecnej) pozostaje przede wszystkim źródłowo powiązany z historyczną i pedagogiczną analizą twórczego dorobku Janusza Korczaka, prowadzoną przez ukraińskich badaczy na obszarze suwerennej Ukrainy. Już w latach 90. ubiegłego stulecia badania spuścizny Korczaka zaczęły się stawać coraz głębsze, a jej walory zyskiwały coraz bardziej obiektywne i zarazem sprawiedliwe oceny. Zaczęto dokonywać przekładów jego utworów na język ukraiński, czyniono także próby analizy dorobku pedagogicznego (N. Kaleniczenko, Ż. Ilczenko ³⁰, L. Kowal ³¹), które pozwalały na upowszechnienie wiedzy o tym wielkim polskim pedagogu.

W roku 1993 powstało Ukraińskie Towarzystwo Janusza Korczaka, któremu przewodniczy S. Pietrowska; ponadto przeprowadza się pierwsze naukowe próby oceny jego spuścizny. W. Hanenko, badając zagadnienie humanizacji wychowania w kontekście rozwoju polskiej pedagogiki okresu międzywojennego (1918–1939), wśród wielu innych walorów podkreśla znaczące w niej miejsce

²⁹ Tamże, s. 44–48.

³⁰ Н.Калениченко, Ж.Ільченко, *Життя, віддане дітям*, „Початкова школа” 1993, nr 9, s. 56–58.

³¹ Л. Коваль, *Пам'яті Януша Корчака: польський педагог, лікар і письменник*, „Хрещатик” 1995, nr 33, s. 6.

dorobku pedagogicznego Janusza Korczaka. W dysertacji poddano analizie treść, strukturę, podstawowe elementy składowe systemu pedagogicznego polskiego humanisty, a także rozważano szanse jego wykorzystania na Ukrainie³².

Bardzo wiele z humanistycznej pedagogiki Korczaka odnajdujemy w autor-skim systemie pedagogicznym O. Zacharenki. Obydwu pedagogów łączy głębokie przekonanie, iż jedynie miłość nauczyciela do dzieci oraz dzieci do nauczyciela, która opiera się na wzajemnym szacunku, i bezgraniczna wiara sprawią, iż obie strony będą w stanie pokonać wszystkie trudności procesu wychowania.

Jedną z najważniejszych zasad szkoły sachniowskiej O. Zacharenki, która łączy ją z zakładami wychowawczymi Korczaka, stanowi uznanie praw dziecka do szczęśliwego dzieciństwa oraz do posiadania bogatej osobowości: „Dziecko w niej jest centrum Wszechświata”³³.

Zabrania się kategorycznie w owej szkole poniżania dziecka, wątplenia w jego zdolności i niepoważnego jego traktowania. Panująca atmosfera rodzinna, twórczego zaangażowania pozwala uczniowi poznać swoje możliwości, wypracować i wybrać własną drogę życia. Podobne do siebie w obu systemach są także niektóre elementy technik wychowawczych: organizacja szkolnego samorządu, wydawanie gazetki szkolnej, a także wykorzystywanie materialnych i duchowych stymulatorów w procesie wychowania dzieci.

Warto jednakże zwrócić uwagę również i na taką specyficzną cechę pedagogiki O. Zacharenki, jak synteza wychowania intelektualnego i fizycznego, co nie było doceniane przez Janusza Korczaka. Sachniowski pedagog głosił:

Kolektyw pedagogiczny szkoły nieustannie musi stawiać przed sobą zadanie nauczania każdego dziecka, a poprzez nie członków jego rodziny, poszanowania własnego zdrowia³⁴.

Niezwykle cenna dla naszych poszukiwań była monografia M. Jewtucha i W. Hawenko *Problemy humanizacji wychowania w kontekście rozwoju pedagogiki polskiej w okresie międzywojennym (1918–1939)*³⁵. Autorzy przeanalizowali systemy pedagogiczne Janusza Korczaka, Sergiusza Hessena, Bogdana Nawroczyńskiego, Bogdana Suchodolskiego, Henryka Rowida, oceniając je przez pryzmat idei humanizacji wychowania oraz ideałów wychowawczych, które umocniły się w pedagogice polskiej.

T. Zabuta zajęła się organizacją dziecięcego samorządu w systemie wychowawczym Janusza Korczaka: strukturą, treścią, etapami rozwoju samorządu

---

³² В.Ханенко, *Проблема гуманізації виховання в контексті розвитку польської педагогіки міжвоєнного періоду (1918–1939)*, Луґанськ 1997.

³³ О.Захаренко, *Поспішаймо робити добро...*, Черкаси 1997, s. 9.

³⁴ Тамże, s. 22.

³⁵ М.Свтух, В. Ханенко, *Гуманізація виховання в контексті розвитку польської педагогіки міжвоєнного періоду (1918–1939 pp.)*, Луґанськ 2004, ss.176.

dziecięcego, miejscem kierownictwa pedagogicznego i jego efektywnością³⁶. S. Denysiuk zbadała etap ukraiński w twórczej działalności polskiego pedagoga, poddała analizie filozofię oświaty, jej przewodnie idee oraz zasady formowania osobowości i systemu pedagogicznego; przeprowadziła analizę porównawczą koncepcji pedagogicznych Janusza Korczaka, Antona Makarenki i Wasyla Suchomlińskiego³⁷. Kwestia samowychowania osobowości opisana zaś została w publikacjach W. Kusznir³⁸. Z kolei problematykę ojcowskiego wychowania w dorobku W. Suchomlińskiego i J. Korczaka oraz możliwości wykorzystania pedagogicznej spuścizny Janusza Korczaka w procesie przygotowywania pedagoga socjalnego na Ukrainie scharakteryzowała S. Iszczuk³⁹. W sposób całościowy przedstawili twórczość pedagogiczną Janusza Korczaka w swojej monografii T. Zabuta, a także M. Jamnickij⁴⁰.

Nasilenie negatywnych zjawisk i tendencji w środowisku młodzieży wymusza konieczność poszukiwania skutecznych form wychowawczych. W tym celu badacze ponownie analizują spuściznę pedagogiczną tych wybitnych kreatorów myśli edukacyjnej, których systemy wychowawcze tworzone były w warunkach analogicznych do współczesnego stadium rozwoju społeczeństwa ukraińskiego i globalnego. Zadanie badaczy współczesnych polega na ukazaniu udokumentowanego wielostronnego dorobku pedagogów humanistów, przygotowaniu odpowiednich rekomendacji i propozycji dotyczących rozwiązywania aktualnych problemów edukacyjnych początku nowego tysiąclecia.

W roku 2003 przygotowano informator bibliograficzny pod tytułem *Polski pedagog humanista Janusz Korczak (1878–1942)*, związany z obchodami 125

---

³⁶ T.Забута, *Організація дитячого самоврядування у виховній системі Януша Корчака*, Odessa 1997, s. 17; таж, *Дитяче самоврядування в педагогічній спадщині Януша Корчака*, „Наука і освіта” 1997, nr 1, s. 10–13; таж, *Педагогічна концепція Януша Корчака: оригінальні „інструменти виховання” як специфічна особливість його виховної системи*, „Нова педагогічна думка” 1997, nr 2, s. 38–41.

³⁷ С. Денисюк, *Філософія освіти польського педагога-гуманіста Януша Корчака*, „Педагогіка і психологія професійної освіти” 1997, nr 2, s. 9–11; таж, *Януш Корчак і українська педагогіка*, „Шлях освіти” 2001, nr 1, s. 44–48; таж, А.Макаренко і Я.Корчак: *різні системи, спільні ідеї*, „Педагогіка і психологія” 1998, nr 1, s. 198–204.

³⁸ В.Кущнір, *Дитинство та права дітей у педагогічній спадщині Януша Корчака та Василя Сухомлинського*, „Науковий вісник”, Odessa 2001, s. 44–48; таж, *Самовиховання особистості в педагогічній спадщині Януша Корчака та Василя Сухомлинського*, Кіјів 2002, s. 24–30.

³⁹ С.Іщук, *Батьківське виховання у контексті педагогічної думки В. О. Сухомлинського і Януша Корчака*, „Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка” 2002, nr 5, s. 276–281; таж, *Можливості використання педагогічної спадщини Януша Корчака у процесі підготовки соціального педагога*, „Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка” 2002, nr 10, s. 29–30.

⁴⁰ Т.Забута, М.Ямницький, *Педагогічна творчість Януша Корчака*, Rivne 1997.

rocznicy urodzin pedagoga⁴¹. W informatorze zamieszczono bibliografię dzieł wielkiego humanisty, publikacje na temat jego życia i działalności, materiały służące utrwaleniu jego pamięci i przegląd bibliograficzny wszystkich wydań. Znalazły się tutaj także cytaty z dzieł pedagogicznych Janusza Korczaka oraz wypowiedzi znanych pedagogów na jego temat. W podręczniku tym zamieszczono także uzupełnienia z wykazem utworów literackich pedagoga, wydanych w Polsce za jego życia, a także przegląd adresów elektronicznych zawierających informacje o Januszu Korczaku w Internecie. Praca ta może być wykorzystywana przez fachowców pedagogów i oświatowców do ich własnych badań, pracy metodycznej i wychowawczej.

W latach 2009–2012 spod pióra autorki wyszła praca pod tytułem *Pedagogika opiekuńcza Janusza Korczaka*, w której w zupełnie nowym aspekcie ukazano zasady pedagogiki opiekuńczej tego wybitnego pedagoga – tj. uznającej nieszczęśliwe dziecko za pełnowartościowego człowieka i zarazem społecznie wartościową osobowość; szacunek dla jego godności, samodzielności i wiarę w jego możliwości i siły; indywidualne podejście w procesie wychowania dla tej kategorii dzieci zależne od charakteru ich niedostatków w procesie nauczania i zachowania; współpracę pedagoga z rodziną w toku oddziaływań wychowawczych prowadzonych wobec takich dzieci; współzależność wychowania oraz samowychowawczej aktywności dzieci⁴². Stworzenie atmosfery bezpieczeństwa i stabilizacji, wymagań i odpowiedzialności, zrozumienia wzajemnego między dorosłymi i dziećmi oraz między samymi dziećmi – oto podstawowy i niezmienny warunek skuteczności ich wychowania.

W ostatnich latach opublikowano też szereg artykułów pióra J. Jakyma, poświęconych problematyce wychowania dzieci sierocych w Polsce międzywojennej, wśród których miejsce szczególne zajmuje analiza koncepcji pedagogicznej Janusza Korczaka⁴³. W oparciu o własną analizę autor ten konkretyzuje podstawowe definicje wychowania dzieci sierocych w pedagogice polskiej i ukraińskiej; uzasadnia warunki rozwoju idei wychowania dzieci sierocych oraz teoretyczno-metodyczne zasady tego wychowania w twórczym dorobku Janusza Korczaka;

⁴¹ *Польський педагог–гуманіст Януша Корчак (1878–1942)*, Кіїв 2003.

⁴² М. Чепіль, *Лікувальна педагогіка Януша Корчака* [w:] *Людизнавчі студії*, red. І. Біленко, t. 19, *Педагогіка*, Drohobycz 2009, s. 81–92.

⁴³ Ю. Яким, *Дитинство у виховній системі Януша Корчака*, „Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського” 2010, t. 7–8, s. 132–137; tenże, *Модель опікуна-вихователя у Польщі та її значення для української освіти* [w:] *Роль педагогічних дисциплін у формуванні майбутнього фахівця, ПП Жовтий*, Нумаї 2010, s. 155–160; tenże, *Теоретичні засади виховання дітей-сиріт у педагогічній думці Польщі (1918–1939 pp.)*, [w:] *Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. Праць*, red. В.Сипченко, t. LV, cz. 1, *Слов'янськ* 2011, s. 184–192; tenże, *Education of children-orphans in Polish pedagogical theory and care practice (1918–1939)*, [w:] *Виховання wobec вызв'яг współczesności*, red. J. Kirenko, D. Wosik-Kawala, T. Zubrzycka-Maciąg, Lublin 2011, s. 307–318.

uogólnia wkład J. Korczaka, J. Cz. Babickiego, K. Jeżewskiego, K. Lisieckiego w proces rozwoju instytucjonalnych form wychowania dzieci sierocych w Polsce w latach 1918–1939; podkreśla aktualność idei polskich pedagogów odnośnie do wychowania dzieci sierocych dla ukraińskiej sfery pomocy socjalnej i wychowawczej.

* * *

Przeprowadzona próba analizy wskazuje, iż naukowe badanie i analiza dorobku pedagoga na Ukrainie odbywały się w wielu okresach historycznych i stosowano w nich zróżnicowaną miarę wartościowania. W pierwszym okresie badawczym obserwujemy specyficzne podejście do oceny jego ustaleń. W drugim wystąpiło przemilczenie twórczej spuścizny, co uzasadniały określone warunki społeczno-polityczne w ZSRR. Akcentowano podobieństwo idei Korczaka i ich miejsce w twórczości A. Makarenki, W. Suchomlińskiego, O. Zacharenki. W sumie do końca ubiegłego stulecia naukowa analiza twórczości polskiego humanisty nie była prowadzona.

Natomiast w obecnych warunkach społecznych i politycznych do spuścizny polskiego pedagoga powracają badacze, pedagodzy praktycy, działacze społeczni, poszukując twórczego zastosowania – zarówno uniwersalnych, jak i specjalistycznych – odkryć pedagogicznych Janusza Korczaka. Obserwuje się rozwój wiedzy o nim samym i jego dokonaniach pedagogicznych.

Współcześnie poglądy Janusza Korczaka nie utraciły swojego ogromnego znaczenia, lecz – uwzględniając obecne problemy wychowania i nauczania młodzieży ukraińskiej – zyskały na aktualności, jak: idea samoistnej wartości dzieciństwa i aktualność praw dziecka, wolność w procesie wychowawczym; tworzenie warunków dalszego samodzielnego rozwoju, samorealizacji i samowychowania jako cel i zarazem skutek wychowania humanistycznego; system pracy z dziećmi opuszczonymi oraz zaniedbanymi wychowawczo.

Najważniejsze zadanie badaczy polega przede wszystkim na ukazywaniu wszechstronności dorobku pedagogów humanistów, opracowywaniu rekomendacji i propozycji odnośnie do rozwiązywania bieżących problemów. Nowe tysiąclecie skłania do poszukiwania perspektyw rozwoju procesu wychowania. Wielostronność i struktura wewnętrzna problemów społecznych (zubożenie narodu, wzrost zachorowalności dzieci, sieroctwo społeczne, bezdomność, wzrost dziecięcej i młodzieżowej przestępczości) zmuszają pedagogów do niestandardowych podejść w toku rozwiązywania złożonych problemów wychowawczych, obrony socjalnej i materialnego zabezpieczenia. Wymaga to ponownej oceny spuścizny pedagogicznej, która tworzona była w warunkach analogicznych do sytuacji współczesnej.

BIBLIOGRAFIA

- Антонюк Р., *Взірець для наслідування*, "Радянська освіта" 1978, 22 лірса.
- Чепіль М., *Лікувальна педагогіка Януша Корчака* [w:] *Людознавчі студії: Зб. наук. Праць*, red. І. Біленко, Drohobycz 2009, t. 19, Педагогіка, s. 81–92.
- Денисюк С., *Я. Корчак і українська педагогіка*, „Шлях освіти” 2000, nr 1.
- Денисюк С., *Філософія освіти польського педагога-гуманіста Януша Корчака*, „Педагогіка і психологія професійної освіти” 1997, nr 2.
- Денисюк С., *А. Макаренко і Я. Корчак: різні системи, спільні ідеї*, „Педагогіка і психологія” 1998, nr 1.
- Falkowska M., *Kalendarz życia, działalności i twórczości Janusza Korczaka*, Warszawa 1989.
- Іщук С., *Батьківське виховання у контексті педагогічної думки В. О. Сухомлинського і Януша Корчака*, „Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка” 2002, nr 5.
- Іщук С., *Можливості використання педагогічної спадщини Януша Корчака у процесі підготовки соціального педагога*, „Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка” 2002, nr 10, s. 29–30.
- Яким Ю., *Дитинство у виховній системі Януша Корчака*, „Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського” 2010, t. 7–8.
- Яким Ю., *Модель опікуна-вихователя у Польщі та її значення для української освіти* [w:] *Роль педагогічних дисциплін у формуванні майбутнього фахівця*, ПП Жовтий, Нумаń 2010.
- Яким Ю., *Теоретичні засади виховання дітей-сиріт у педагогічній думці Польщі (1918–1939 рр.)* [w:] *Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць*, red. В. Сипченко, t. LV, cz. I, Słowianśk 2011.
- Yakym Y., *Education of children-orphan in Polish pedagogical theory and care practice (1918–1939)*, [w:] *Wychowanie wobec wyzwań współczesności*, red. J. Kirenko, D. Wosik-Kawala, T. Zubrzycka-Maciąg, Lublin 2011.
- Janusz Korczak w getcie. Nowe źródła*, Warszawa 1992.
- Євтух М., Ханенко В., *Гуманізація виховання в контексті розвитку польської педагогіки міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.)*, Łuhanśk 2004.
- Калениченко Н., Ільченко Ж., *Життя, віддане дітям*, „Початкова школа” 1993, nr 9.
- Коваль Л., *Пам'яті Януша Корчака: польський педагог, лікар і письменник*, „Хрещатик” 1995, nr 33.
- Korczak J., *Pamiętnik. Listy*, [w:] J. Korczak, *Dziela*, t. 14, Warszawa 1999.
- Корчак Я., *Як любити дітей*, Кіjów 1976.
- Крупская Н., *Предисловие к книге Януша Корчака “Как любить детей (Интернат)”*, [w:] таж, *Педагогические сочинения*, w 10 t., t. 10, Moskwa 1962.
- Кушнір В., *Дитинство та права дітей у педагогічній спадщині Януша Корчака та Василя Сухомлинського* [w:] *Науковий вісник*, Odessa 2001.
- Кушнір В., *Самовиховання особистості в педагогічній спадщині Януша Корчака та Василя Сухомлинського*, Кіjów 2002.
- Мазур П., *Сердца, отданные детям. Януш Корчак и В.А.Сухомлинский*, „Начальная школа” 1978, nr 9.
- Ніжинський М., *Він учив любити дітей*, „Радянська школа” 1965, nr 5.
- Петровский М., *Городу и миру: Киевские очерки, Радянський письменник*, Кіjów 1990.
- Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942)*, red. Р.С.Жданова, Н.Г.Богун; Кіjów 2003.
- Проскура О., *В ім'я великої любові*, „Дошкільне виховання” 1978, nr 7.

- Рубенчик Е., *Жизнь, отданная детям*, „Воспитание школьников” 1978, nr 4.
- Сухолинський В., *Вибрані твори*, т. 1. *Проблеми виховання всебічного розвинутої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу*, Кі́їв 1976.
- Сухолинський В., *Вибрані твори*, т.3. *Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина*, Кі́їв 1977.
- Сухолинський В., *Вибрані твори*, т.4. *Павлицька середня школа. Розмова з молодим директором*, Кі́їв 1977.
- Сухолинський В., *Вибрані твори*, т.5. *Статті*, Кі́їв 1977.
- Ханенко В., *Проблема гуманізації виховання в контексті розвитку польської педагогіки міжвоєнного періоду (1918–1939): автореф. дис. ... канд. пед. наук*, Łuhańsk 1997.
- Шабаева М., *Януш Корчак и его педагогическая теория*, „Народное образование” 1978, nr 1.
- Забута Т., *Організація дитячого самоврядування у виховній системі Януша Корчака*, Odessa 1997.
- Забута Т., *Дитяче самоврядування в педагогічній спадщині Януша Корчака*, „Наука і освіта” 1997, nr 1.
- Забута Т., *Педагогічна концепція Януша Корчака: оригінальні „інструменти виховання” як специфічна особливість його виховної системи*, „Нова педагогічна думка” 1997, nr 2.
- Захаренко О., *Поспішаймо робити добро...*, Czerekaszy 1997.

SUMMARY

The pedagogical heritage of Janusz Korczak and its reception in Ukraine: historiography of the problem

The article highlights the state of research of the pedagogical heritage of Janusz Korczak in Ukraine in different historical periods. On the basis of the analysis and generalization of scientific working out of the pedagogical heritage of Janusz Korczak four periods have been singled out: 1) 1908–1924 – the period of acquaintance of the Ukrainian community with the activity of Janusz Korczak, the first edition of works and the initial years of his activity in Ukraine; 2) 1925–1965 – the period of silencing of Janusz Korczak’s pedagogical works in Ukraine; 3) 1966–1988 – the period of study and popularization of the life journey and creativity of Janusz Korczak, the appearance of numerous publications on the pages of the Soviet journals about the life and humane pedagogics of this Polish pedagogue; 4) 1988–1989 – until now is the period of substantial study and scientific and pedagogical analysis of Janusz Korczak’s heritage by Ukrainian scientists and publicists. Each of them is characterized by different levels of influence, spheres and peculiarities of perception of pedagogical ideas and dominating problems.